

Список використаних джерел:

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 1158 від 19 вересня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/3800>.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р., № 40 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероблене. – К.: КНЕУ, 2002. – 624с.
4. Баран С. І. Методи підвищення ефективності інноваційної діяльності в аграрному секторі / С.І. Баран // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – №19. – С.135–140.
5. Долгошея Н. О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки / Н.О. Долгошея // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – №3. – С.17–22.
6. Саблук П. Т. Інноваційна діяльність в аграрній сфері і інституціональний аспект: монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
7. Сенів Б. О. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні / Б.О. Сенів // Українська наука: минуле, сучасне і майбутнє. – 2011. – №16. – С.237–247
8. Смолінський В.Б. Інноваційна діяльність підприємств аграрної сфери / В.Б. Смолінський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – №20.10. – С.238–242.
9. Смолінський В.Б. Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки / В.Б. Смолінський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – №21.2. – С.286–290.

УДК 336.717.063:631.11

С.В. Тимофіїв,

Львівський національний аграрний університет,
м. Дубляни

**ДО ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ТРАНСАКЦІЙНИМИ ВИТРАТАМИ
В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

Анотація

Окреслено актуальність проблеми управління трансакційними витратами на сучасному етапі розвитку економіки. Проаналізовано сучасний стан управління трансакційними витратами в діяльності підприємств, зокрема аграрних, і перешкоди на шляху реалізації цього процесу. Запропоновано загальну концепцію управління трансакційними витратами, виділено і проаналізовано її складові. Наголошено на значенні економічної науки у розробці теоретико-методологічної бази управління трансакційними витратами. Підкреслено роль держави у створенні передумов організації управління цими витратами та важливість управління трансакційними витратами для забезпечення високого рівня розвитку аграрної галузі. Досліджено особливості організації управління трансакційними витратами в діяльності аграрних підприємств. Сконцентровано увагу на проблемах ефективності і вартості процесу управління трансакційними витратами.

Ключові слова: аграрні підприємства, трансакційні витрати, управління, концепція, ефективність, державне регулювання, наукове забезпечення.

С.В. Тимофиив,

Львовский национальный аграрный университет, г. Дубляны

**К ПРОБЛЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ТРАНСАКЦИОННЫМИ ИЗДЕРЖКАМИ
В АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ**

Аннотация

Очерчена актуальность проблемы управления трансакционными издержками на современном этапе развития экономики. Проанализировано современное состояние управления трансакционными издержками в деятельности предприятий, в частности аграрных, и препятствия

ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО СЕКТОРА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

на пути реализации этого процесса. Предложена общая концепция управления транзакционными издержками, выделены и проанализированы ее составляющие. Отмечено значение экономической науки в разработке теоретико-методологической базы управления транзакционными издержками. Подчеркнута роль государства в создании предпосылок организации управления этими издержками и важность управления транзакционными издержками для обеспечения высокого уровня развития аграрной отрасли. Исследованы особенности организации управления транзакционными издержками в деятельности аграрных предприятий. Сконцентрировано внимание на проблемах эффективности и стоимости процесса управления транзакционными издержками.

Ключевые слова: аграрные предприятия, транзакционные издержки, управления, концепция, эффективность, государственное регулирование, научное обеспечение.

Serhiy V. Tymofiyiv,

Lviv national agrarian university, Dublyany

TO THE PROBLEM OF TRANSACTION COSTS MANAGEMENT IN AGRARIAN ENTERPRISES

Annotation

The actuality of the problem of transaction costs management at the modern stage of economic development is outlined. The current state of transaction costs management during the agrarian enterprises activity and the obstacles on the way of realization of this process are analyzed. The general conception of transaction costs management is suggested. The component parts of this conception are marked out and analyzed. The significance of the economic science in the development of theoretical and methodological base of transaction costs management is mentioned. The state's role in the creation of preconditions of transaction costs management organizing and the importance of the transaction costs management for the high development of agrarian branch are accentuated. The peculiarities of the transaction costs management organizing during the agrarian enterprises activity are researched. The attention is concentrated on the problems of efficiency and cost of transaction costs management process.

Keywords: agrarian enterprises, transaction costs, management, conception, efficiency, state regulation, scientific support.

Постановка проблеми. В умовах конкурентної боротьби, яка загострюється в міру розвитку економіки та зростання кількості господарюючих суб'єктів, важливою умовою виживання підприємства у ринковому середовищі є раціональне управління витратами. Гармонійно побудована система управління витратами на підприємстві дозволяє знизити собівартість продукції (послуг), що виготовляється (надаються), оптимізувати рівень витрат на саму організацію бізнесу і на цій основі підвищити рівень фінансових результатів, що забезпечує більші можливості розширеного відтворення.

Аграрні підприємства у цій ситуації не становлять винятку. Зважаючи на те, що ринок сільськогосподарської продукції є відносно близьким до стану досконалої конкуренції і тому вплив окремих господарюючих суб'єктів на рівень цін є мінімальним, сільськогосподарські підприємства можуть здобути перевагу за рахунок здешевлення виробництва та економії на витратах ведення бізнесу у формі зменшення трансформаційних (на трансформацію фізичних якостей продукції у процесі використання факторів виробництва) та

*ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО СЕКТОРА
ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*

трансакційних (на організацію взаємодії із зовнішнім економічним середовищем) витрат.

Якщо процес управління трансформаційними витратами на сьогодні має значне підґрунтя теоретичних розробок та практичних рекомендацій, про що свідчать численні наукові публікації у формі статей, посібників, монографій тощо, то управління трансакційною складовою витрат підприємства на сьогодні досліджене недостатньо. Зважаючи на це, актуальною постає проблема розробки науково обґрунтованих методів управління трансакційними витратами, які керівництво підприємств зможе використати для забезпечення стійкої позиції господарюючого суб'єкта у складних умовах вітчизняного аграрного сектора економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансакційні витрати як явище економіки досліджували видатні теоретики-інституціоналісти – Р. Коуз [1], Д. Норт [2], О. Вільямсон [3] та ін. Пошуки конкретних методів управління трансакційними витратами розпочалися пізніше, наприкінці ХХ ст., коли науковою спільнотою було усвідомлено важливу роль трансакційних витрат у формуванні стану господарюючих суб'єктів та економічної системи загалом. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економічної науки проблеми управління трансакційними витратами порушують у своїх працях С. Архієреєв [4], О. Шепеленко [5], Ж. Южак [6], Л. Базалієва [7], а також Т. Васильців, Т. Матолич [8], В. Бонарев [9], В. Мартинець [10], Л. Михайлова, Д. Королькова [11] та ін. Автори систематизують склад трансакційних витрат, досліджують процес їх формування, обґрунтовують роль управління трансакційними витратами в діяльності підприємств та розробляють способи реалізації такого управління.

Зважаючи на те, що процес управління трансакційними витратами досліджується авторами в різних аспектах, існує необхідність систематизувати існуючі підходи та сформувані цілісну картину реалізації управління трансакційними витратами в діяльності підприємств, зокрема аграрних.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз існуючих підходів до управління трансакційними витратами та висловлення власних пропозицій щодо управління трансакційними витратами в діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні проблеми управління трансакційними витратами все частіше виступають об'єктом обговорення у колах науковців. Проводяться конференції, присвячені цій тематиці, видаються публікації, захищаються дисертації тощо. Однак у практиці функціонування підприємств управління трансакційними витратами як окремою категорією видатків не спостерігається досі.

Звичайно, певне управління трансакційними витратами здійснюється інтуїтивно, в рамках здорового глузду, коли керівники та менеджери фірм намагаються оптимізувати адміністративні витрати, укласти вигідні контракти з мінімальним ризиком, знайти додаткові джерела інформації тощо. Проте таке управління не є цілеспрямованим, а скоріше частковим, деколи навіть випадковим, що не може гарантувати високої ефективності процесу.

Низький рівень управління трансакційними витратами на сучасному етапі в жодному разі не є свідченням недостатньої кваліфікації менеджерів і керівників чи неспроможності економічної науки створити базу для такого управління. Станом на сьогодні трансакційні витрати об'єктивно є складним для управління об'єктом. Це зумовлено низкою причин, зокрема: трансакційні витрати розпорошені серед сукупності витрат підприємства; зважаючи на відсутність єдиної їх класифікації та однозначного трактування складу, їх важко ідентифікувати серед усіх витрат; частина трансакційних витрат є прихованими, неочевидними, тому вони створюють додаткові труднощі для організації управління ними; відсутні методологічні та інституційні передумови для забезпечення якісного управління трансакційними витратами (стандартизоване облікове забезпечення, достатня кваліфікація кадрів, усвідомлення необхідності управління трансакційними витратами керівниками підприємств та урядом тощо).

Таким чином, якби конкретне підприємство спробувало управляти трансакційними витратами, йому би довелося здійснити значні попередні витрати (які, до речі, теж належать до трансакційних): на підготовку кадрів, на формування системи обліку і звітності, яка б відповідала вимогам, що ставляться до управління трансакційними витратами, на розробку методики аналізу витрат і т. п. Зважаючи на традиційно складне (в середньому) фінансове становище аграрних підприємств (наприклад, у Львівській області протягом 2007-2009 рр. більше 50% сільськогосподарських підприємств були збитковими, а у 2011 р. такими були 34,8% [12]), більшість із них не будуть в змозі забезпечити процедуру управління трансакційними витратами, навіть оцінивши вигоду від її реалізації. Повноцінно управління трансакційними витратами зможуть налагодити в основному крупні підприємства (зокрема, агрохолдинги), які мають суттєвий надлишок фінансових ресурсів, який планують використати для власного розвитку.

Також, виходячи із практики функціонування аграрних підприємств, можемо передбачити, що швидше за все спостерігатиметься несприйняття ідеї управління трансакційними витратами серед малих та середніх підприємств, зважаючи на те, що воно ускладнить систему збору та обробки інформації та додасть роботи працівникам сфери управління, зокрема бухгалтерам.

*ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО СЕКТОРА
ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ*

Звідси слідує, що управління трансакційними витратами, хоч і є насамперед корисним для самих підприємств, потребує уваги зі сторони держави, яка повинна створити певні передумови для започаткування процесу управління трансакційними витратами в широких масштабах, бо спричинене цим підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств матиме відбиток на покращенні економічної ситуації в аграрному секторі загалом.

Тому управління трансакційними витратами, в тому числі в аграрному секторі, ми бачимо як єдність трьох взаємопов'язаних складових:

- наукове забезпечення (теоретичне, обліково-аналітичне та методологічне);
- державне регулювання (формування інституційних умов, нормативно-правове забезпечення);
- управління на рівні підприємств (облік, звітність, планування, оптимізація).

Щодо першої складової, то розв'язання проблеми забезпечення її реалізації на практиці полягає у формуванні універсального підходу до обліку трансакційних витрат, розробці методики їх аналізу та загальних рекомендацій щодо управління даним видом витрат. Формулювання теоретичної бази управління трансакційними витратами є критично необхідним для надання процесу управління трансакційними витратами конкретного вектору розвитку і недопущення ситуації, коли замість вдосконалення відбудуватиметься постійна зміна одного підходу на інший.

Наголосимо на необхідності розробки специфічного інструментарію управління трансакційними витратами для аграрної сфери, зважаючи на поточні (періодичні кризові стани, брак фінансових ресурсів, державна підтримка тощо) та фундаментальні особливості у її функціонуванні. Спроби розробити такий інструментарій, зокрема, можемо побачити у роботах О. В. Шепеленко [5], яка пропонує використовувати коефіцієнт трансакційних витрат на гривню валового доходу, коефіцієнт рентабельності трансакційних витрат, інтегральний коефіцієнт трансакційних витрат та їх похідні для аналізу трансакційних витрат сільськогосподарського підприємства.

Щодо другої складової, то її реалізацію повинна забезпечити держава шляхом використання досвіду регулювання економічних процесів та наукових досягнень в галузі інституціональної теорії. Зважаючи на невтручання держави в діяльність господарюючих суб'єктів в умовах ринку, уряду слід сконцентрувати увагу на формуванні умов середовища, які б сприяли оптимізації потоків трансакційних витрат. Дехто з економістів, зокрема Т. Г. Васильців і Т. Б. Матолич, у своїх дослідженнях також

висловлюють думку, що управління трансакційними витратами має розпочинатися із формування інституційного середовища, сприятливого щодо зменшення рівня трансакційних витрат суб'єктів господарювання [8].

Щодо третьої складової процесу управління трансакційними витратами, то якість її реалізації напряду залежить від забезпечення першої і другої складової, тобто від досягнень економічної науки та роботи державних органів. Адже управління трансакційними витратами в рамках діяльності підприємства вимагає набору науково обґрунтованих інструментів для забезпечення такого управління і так само наявності певних передумов, які спонукають до управління трансакційними витратами та створюють реальні можливості його здійснювати.

На плечі ж самих підприємств лягає організація управління трансакційними витратами в межах підрозділів та серед посадових осіб. Досліджуючи це питання, Л.В. Базалієва зазначає, що «для вдосконалення організаційно-економічного механізму управління трансакційними витратами підприємства необхідно визначити систему управління цими витратами, котра складається з підсистеми, що управляється, і підсистеми, яка управляє» [7]. Вважаємо за доцільне додати те, що справжня ефективність організаційно-економічного механізму управління трансакційними витратами в межах підприємств аграрного сектору економіки дотягнеться лише тоді, коли підприємствам буде запропоновано впровадити готову, науково та економічно обґрунтовану концепцію управління, здатну до адаптування під потреби підприємств різного профілю і розмірів, яка є результатом спільних зусиль науковців і урядових працівників щодо універсалізації концепції та мінімізації витрат на її впровадження та використання.

В. В. Бонарев [9] слушно зауважив про доцільність формування центрів відповідальності трансакційних витрат, під якими розуміє спеціальні підрозділи з управління трансакційними витратами чи окремих посадових осіб, які займатимуться цим питанням, залежно від розміру підприємства. Від себе додамо, що доцільніше розглядати такі центри відповідальності абстрактно, а не як конкретні структури, тому що хоч трансакційні витрати і мають велике значення, все-таки вони є просто частиною витрат господарюючого суб'єкта, управління якою не має виходити за межі обґрунтованих зусиль. Слід концентруватися на трансакційних витратах не як на основному об'єкті управління, а в міру необхідності. Тому краще доручити управління трансакційними витратами тим, хто постійно займається управлінням витратами: окремим посадовим особам (наприклад, бухгалтерам) на малих і середніх підприємствах чи фінансовому директору або відділу з такими функціями – на середніх і великих підприємствах за умови забезпечення їх належної кваліфікації.

ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО СЕКТОРА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Досліджуючи управління трансакційними витратами на підприємствах, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, Л.І. Михайлова та Д.В. Королькова пропонують для управління трансакційними витратами використовувати арсенал методів менеджменту, які полягають в обґрунтованій думці експерта стосовно економії на трансакційних витратах [11]. Проте це занадто дорогий спосіб для малих і середніх аграрних підприємств, оскільки високий рівень управління трансакційними витратами вимагатиме детального аналізу витрат підприємства з метою виділення трансакційних витрат для використання в процесі прийняття рішень. Конкурентні переваги отримає те підприємство, у кого працює кращий експерт, тоді як загалом для розвитку аграрного сектора потрібно, щоб якісне управління трансакційними витратами було доступне для всіх без винятку суб'єктів господарювання. Тому ми погоджуємося з думкою про важливість кваліфікованого експерта, однак наголосимо, що глобально ситуацію з управлінням трансакційними витратами, зокрема в аграрному секторі, може вирішити лише організація такого управління на основі конкретних даних, які характеризуються достовірністю та легкістю опрацювання – даних бухгалтерського обліку і звітності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, управління трансакційними витратами має важливе значення для підвищення конкурентоспроможності окремих господарюючих суб'єктів і для підвищення рівня розвитку економіки загалом. На наш погляд, таке управління повинне реалізуватися у вигляді трьох взаємопов'язаних складових: наукового забезпечення, державного регулювання та управління на рівні підприємств.

Організація управління трансакційними витратами на сьогодні є досить витратним процесом для господарюючих суб'єктів через низку об'єктивних причин, у зв'язку з чим малі та середні аграрні підприємства не в змозі забезпечити його реалізацію. Крім того, навіть крупні аграрні формування не здатні досягти максимальної ефективності управління трансакційними витратами через відсутність єдиного теоретико-методологічного забезпечення та інституційних передумов.

Для створення передумов ефективного управління трансакційними витратами потрібна участь держави, яка, використавши досягнення інституціональної теорії та досвід управління економікою, повинна створити нормативно-правову і методологічну базу обліку і звітності трансакційних витрат.

Основним завданням підприємств, зокрема аграрних, щодо організації управління трансакційними витратами є раціоналізація такого управління. Слід враховувати, що процес управління має бути ефективним і водночас призводити до мінімальних витрат на його забезпечення, тому

господарючим суб'єктам слід приділити особливу увагу підвищенню кваліфікації управлінських кадрів і намагатися не ускладнювати управлінський апарат понад реальні потреби управління трансакційними витратами. Розробка конкретних рекомендацій щодо управління трансакційними витратами в діяльності аграрних підприємств є предметом наших подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Coase R. The Nature of the Firm / R. Coase // *Economica* (new series). – 1937. – Vol. 4. – № 16. – P. 386–405.
2. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. – К. : Основи, 2000. – 198 с.
3. Уильямсон О.И. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, отношенческая контракция / О.И. Уильямсон. – СПб. : Лениздат; SEV Press, 1996. – 702 с.
4. Архієреєв С.І. Трансакційні витрати в умовах ринкової трансформації : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня док. екон. наук : спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / С.І. Архієреєв. – Х., 2002. – 34 с.
5. Шепеленко О.В. Оцінка ефективності управління трансакційними витратами суб'єктів господарювання / О.В. Шепеленко // *Європейський вектор економічного розвитку*. – 2010. – № 2(9). – С. 24–248.
6. Юшак Ж.М. Бухгалтерський облік і контроль трансакційних витрат: теорія і методика : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Ж.М. Юшак. – Житомир, 2010. – 23 с.
7. Базалієва Л.В. Управління трансакційними витратами підприємства : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Л.В. Базалієва. – Харків, 2004. – 24 с.
8. Васильців Т.Г. Концептуальні основи управління трансакційними витратами сектора малого і середнього підприємництва регіону / Т.Г. Васильців, Т.Б. Матолич // *Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект*. – Донецьк, 2011. – Т.1. – С. 57–62.
9. Бонарев В.В. Основні засади управління трансакційними витратами / В.В. Бонарев // *Aktualni vuzmoznosti vedy : materialy VII Mezinarodni vedecko – prakticka conference, Praha*. – Dil. 4. – С. 19–23.
10. Мартинець В.В. Управління трансакційними витратами промислового підприємства : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / В.В. Мартинець. – Суми, 2013. – 25 с.
11. Михайлова Л.І. Управління трансакційними витратами у зовнішньоекономічній діяльності підприємств [Електронний ресурс] / Л.І. Михайлова, Д.В. Королькова // *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. – 2011. – Вип. 3. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vsna/ekon/2011_3/01.pdf.
12. Сільське господарство Львівщини : статистичний збірник. – Львів, 2012. – С. 52.

УДК 338.43:636(477.83)

Т.Ю. Тимофіїв,

Львівський національний аграрний університет,
м. Дубляни

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА
У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Анотація

Проаналізовано основні тенденції розвитку молочного скотарства у Львівській області. Проведено аналіз поголів'я корів, обсягів виробництва молока та середніх надоїв молока на одну корову у динаміці в розрізі категорій господарств. Проведено порівняння продуктивності вітчизняних корів із продуктивністю корів у країнах з розвинутим молочним скотарством. Визначено негативні моменти виробництва молока у домогосподарствах населення. Окреслено загрози, що несе в собі концентрація виробництва молока в агрохолдингах. Обґрунтовано